

VIDĒJĀS PIENA IEPIRKUMA CENAS KĀPUMAM PIENA NOZARĒ IR VAJADZĪGAS BŪTISKAS IZMAIŅAS, KURAS, VISTICAMĀK, VAR ĪSTENOT VIEN ILGTERMIŅĀ.

Meklē izeju no lētā piena strupceļa

ULDIS GRAUDIŅŠ

Latvijā no ES dalībvalstīm ir pārliecinoši viszemākā piena iepirkuma cena – šāgada jūnija beigās Eiropas Komisija ziņoja, ka maijā Latvijas piena ražotāji par kilogramu piena saņēma vidēji 34,65 centus. Lietuvā, kur fiksēja otru zemāko piena iepirkuma cenu, saimnieki saņēma vidēji 36,25 centus. Savukārt Igaunijā, pēc EK aplēsēm, piena ražotāji saņēma būtiski vairāk – vidēji 40,96 centus. ES vidējā piena iepirkuma cena bija 46,64 centi. Lauksaimniecības datu centrs (LDC) ziņo, ka šāgada maijā viszemākā saimniekiem maksātā cena bija 26 centi, bet visaugstākā – 45,2 centi. Piena pašizmaksa saimniecībās atšķiras, tomēr tā patlaban gandrīz visās saimniecībās ir mazāka nekā vidējā cena – vidēji 35–40 centu intervālā.

Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centra (LLKC) konsultanta Andra Stepanova pētījumā, kas veikts no 2018. līdz 2022. gadam, secināts, ka pērn bija pirmais gads atjaunotās Latvijas vēsturē, kad piena pārdošanas cena bija augstāka nekā piena ražošanas pašizmaksa. "Piena saimniecībām to noteikti varētu saukt par veiksmīgu gadu. Tomēr Latvijas piena ražotājiem ir zems tirgus spēks, bet tas nozīmē, ka Latvijas zemnieki vieni no pirmajiem Eiropā izjūt pieprasījuma kritumu pasaules tirgos," secina A. Stepanovs. Kā šis pieprasījuma kritums ietekmējis Latvijas piena tirgu?

56 PIENA PIRCĒJI. DAUDZI!

LDC redakcijai sniegtā informācija rāda, ka piena nozare ir ļoti sadrumstalota, kas tai neļauj darboties efektīvi. Latvijā pienu no lauku saimniekiem pērk pavisam 56 piena pircēji, tostarp septiņi mājražotāji, kas atskaitās LDC. No 49 piena pircējiem pieci lielākie iepērk 8–12% no kopējā ražotā piena, astoņi pircēji iepērk 2–3% piena, deviņi iepērk 1–2%

piena, bet atlikušie 27 piena pircēji iepērk mazāk nekā 1% piena no kopējā ražotā piena daudzuma (skaitļi par šāgada aprīļa mēnesi).

Cik par pienu maksā pircēji? 13 piena pircēji šāgada aprīli par vienu kilogramu piena maksāja 26–30,5 centus, 11 pircēji – 30,6–33 centus, vēl 11 pircēji maksāja 33,1–35 centus, 9 maksāja 35,1–40 centus un vien divi piena pircēji saviem piegādātājiem maksāja 40,1–50 centu. Svarīgi, ka iepriekš nosauktās ir vidējās ziņotās piena iepirkuma cenas.

LDC apkopotā informācija par šāgada aprīli arī rāda, ka no mazajiem ražotājiem ar govju skaitu līdz 10 govīm, viņu bijis pavisam 50, piena pirka pavisam 14 pircēji. Tas nozīmē, ka uz katriem trim ražotājiem ir viens piena pircējs. No saimniecībām, kuru ganāmpulkos bija no 11 līdz 40 slaucamajām govīm, tādu piena ražotāju bija 439, pienu pirka 15 pircēji. Ganāmpulku grupā ar slaucamo govju skaitu no 41 līdz 80 pavisam darbojušies 890 saimnieki. Viņi arī pienu pārdeva 15 piena pircējiem. Vislielākā ir piena ražotāju grupa ar vairāk nekā 80 gotiņām – pavisam 3462 piena ražotāji. Viņi svaigpienu pārdeva 12 pircējiem. Tātad ļoti daudz piena pircēju, piena loki pārklājas, transporta izmaksas noteikti var būt mazākas.

No šāgada maija pavisam no lauksaimniekiem nopirktajām 71 931 813 tonnām svaigpiena 40,6% lielu īpatsvaru pirka kooperatīvi, tos kait 29,2% – atbilstīgie kooperatīvi. Piena pārstrādes uzņēmumu īpatsvars kopējā piena iepirkumā bija 34,6%, bet citu pircēju īpatsvars – 24,8%. Piena pārstrādes uzņēmumi saimniekiem maksājuši visvairāk – vidējā svērtā cena bija 35,8 centi. Kooperatīvu maksātā vidējā svērtā cena bija 34 centi, bet atbilstīgie kooperatīvi maksāja vidēji 33,8 centus. "Citu uzņēmumu", sarunvalodā tos dažkārt dēvējam par starpniekiem, maksātā cena bija 33,6 centi.

KOOPERATĪVU VĒRTĒJUMS

Par zemās piena iepirkuma cenas iemesliem un ieteikumiem tās kāpumam uzrunājām divus lielākos kooperatīvus. Kooperatīva SCE "E-Piim" valdes loceklis Jānis Bērtulsons teic, ka vislielākais piena iepirkuma zemo cenu iemesls Latvijā ir ļoti mazais ražotāji ir pilnībā atkarīgi no pasaules industriālā tirgus tendencēm," uzsver J. Bērtulsons. Otrs iemesls esot lielā pārstrādes sadrumstalotība, Latvijā pietiktu ar divām trim efektīvām piena pārstrādes rūpnīcām, kas pārstrādātu visu saražoto pienu, un, pateicoties tam, ražotājs saņemtu labāku cenu. "Tomēr kopumā es nepiekrītu, ka Latvijā ir viszemākā cena Eiropā. Protams, statistikas dati to it kā rāda, bet "liekā piena" cena citās Eiropas dalībvalstīs, tostarp Ungārijā, Čehijā, Slovēnijā un arī Polijā, šāgada pirmajā pusgadā turējās pat zem 20 centiem par kilogramu. Šajās valstīs iekšējais patēriņš ir daudz lielāks un kopējā piena daudzuma vidējā cena iznāk lielāka," tā J. Bērtulsons.

Uz jautājumu par iemesliem, kāpēc kooperatīvi lauku saimniekiem maksā mazāk nekā pārstrādes uzņēmumi, J. Bērtulsons precizē, ka "E-Piim" maksā augstāku nekā vidējā valsts iepirkuma cena. Kooperatīva biedriem ar augstiem kvalitātes rādītājiem šī cena pārsniedz valsts vidējo cenu par 3–4 centiem. Viņš turpina: "Otrām kārtām – kooperatīvs "E-Piim" ir vienīgais kooperatīvs ar vērā ņemamu kooperatīvam piederošu pārstrādi, pārējie kooperatīvi ir tomēr atkarīgi no tirgus situācijas. Kopumā patlaban tirgus situācija nav iepriecinoša, inflācija, EURIBOR aizdevumu procentu likme ietekmē pirkatspēju, patēriņš dažviet ir nokritis vairāk nekā par 30%, tomēr ražošanas daudzumi vēl nesamazinās, vietām pat kāpjās."

Kas jādara, lai Latvijas piena ražotāji saņemtu vismaz vidējo piena iepirkuma

cenu? Ir jāpalielina vietējās pārstrādes piena produktu īpatsvars veikalos plauktos līdz 95–98%. Otrām kārtām ir jākonsolidē pārstrāde un jāuzbūvē moderna pārstrādes rūpnīca arī Latvijā ar pārstrādes jaudu līdz 1500 tonnām dienā. "Baltijas valstis, ne tikai Latvija, vienmēr būs piena eksportētājvalstis. Mums ir ļoti labvēlīga vide piena ražošanai, tomēr mazais iekšējais patēriņš nav spējis dot grūdienu lielas modernas rūpnīcas būvniecībai. Tieši otrādi – mēs Latvijā redzam piena ražotāju daudzuma samazinājumu un milzīgu pārstrādātāju daudzumu, kam piena paliek mazāk un pārstrādes izmaksas tikai palielinās. Mūsu kooperatīvs būvē vismodernāko piena pārstrādes rūpnīcu ne tikai Baltijas valstīs, bet uz pabeigšanas brīdi šāgada rudenī tā būs vismodernākā Austrumeiropā. Ar jauno rūpnīcu Igaunijā mēs izdarīsim lēcieni 30 gadus uz priekšu, tomēr jāņem vērā, ka šī rūpnīca nebūs risinājums Latvijas piena cenas problēmai. Ilgtermiņā kooperatīva biedriem rūpnīca nodrošinās būtiski labāku dzīvi, tomēr mūsu jaudas tajā ir vien 1100 tonnas piena dienā," stāsta J. Bērtulsons. Viņš piebilst – "E-Piim" biedri Latvijā un Igaunijā jau patlaban darbojas, lai vēl vairāk palielinātu piena ražošanas daudzumu. Kooperatīvam vissvarīgāk ir nodrošināt biedru intereses, visiem gribētājiem nākotnē vietas rūpnīcā nepietiks.

Savukārt Uldis Krievārs, SIA "ZS Pilslejas" valdes loceklis, LPKS "Piena loģistika" padomes loceklis, nosauc divus zemās piena iepirkuma cenas iemeslus – ļoti sadrumstalotā Latvijas piena pārstrādes nozare ar mazu augstas pievienotās vērtības produktu eksportu un īstermiņa līgumu dominance. "Vien ilgtermiņa līgumi būs tie, kas nodrošinās cenu stabilitāti. Kā pozitīvu piemēru varu minēt kooperatīva "Piena loģistika" nule – kopš šāgada 1. jūnija – ar Somijas uzņēmumu "Valio" noslēgto sadarbības līgumu uz diviem gadiem. Šajā ilgtermiņa līgumā piena cena ir piesaistīta vidējai Baltijas un Polijas cenai. Turklāt būtiski, lai pretējā pusē šajos ilgtermiņa līgumos ir finansiāli stabils uzņēmums un ar augstu reputāciju," teic U. Krievārs.

Arī U. Krievārs nepiekrīt, ka kooperatīvi saimniekiem maksā mazāku nekā valsts vidējā un pārstrādes uzņēmumu maksātā iepirkuma cena. "Protams, ir atsevišķas lielās piensaimniecības, kam tiek maksāta būtiski augstāka piena cena nekā vidēji tirgū. Tomēr, raugoties

ilgtermiņā, vairāku gadu laikā periodā kooperatīvu piedāvātā piena cena pat ir būtiski augstāka nekā pārstrādei. Ir atsevišķi brīži, kad tirgū piens paliek pāri kā, piemēram, patlaban, un kooperatīviem cena samazinās vairāk nekā vidēji tirgū. Vēlos uzsvērt, ka "Piena loģistika" kopš dibināšanas brīža piedāvātās piena cenas ziņā ir bijis līderis. Jāpiemin arī LPKS "Straupe", kas vēsturiski spēja nodrošināt vislabāko cenu savām saimniecībām," tā Krievārs.

LAI LATVIJAS PIENA RAŽOTĀJI SAŅEMTU VISMĀZ VIDĒJO PIENA IEPIRKUMA CENU, IR JĀPALIELINA VIETĒJĀS PĀRSTRĀDES PIENA PRODUKTU ĪPATSVARŠ VEIKALU PLAUKTOS LĪDZ 95–98%.

Krītoties cenai, vidējā svērtā cena, ko fiksē LDC, kooperatīviem krītas straujāk nekā citiem tirgus dalībniekiem. "Konkurences ciņa šajā tirgū ir skarba, pārstrāde mēdz izmantot situāciju, piena pārpalikumu, lai straujāk samazinātu cenu tieši kooperatīviem, nevis atsevišķām saimniecībām," piebilst U. Krievārs.

ILGTERMIŅA LĪGUMI NEESOT BRĪNUMNŪJIŅA

Kā rīkoties, lai Latvijā piena iepirkuma cena nebūtu viszemākā? Vienā dienā vai vienā mēnesī šo situāciju izmainīt nevar. U. Krievārs piekrīt savam kolēģim, ka ļoti būtiski ir eksportspējīgi produkti ar augstu pievienoto vērtību. Šobrīd pārstrādē dominē augsts īpatsvars produktu ar zemu pievienoto vērtību. Kooperatīvi ir tie, kas palīdz tirgū ar savu spēku veidot vienlīdzīgākus nosacījumus, jo spēj optimizēt piena savākšanas izmaksas, kopā realizējot pienu par labāko iespējamo cenu.

Zemkopības ministrijas izveidotā darba grupa aizvadītajā mēnesī bija ieceļējusi pabeigt Ministru Kabineta noteikumu par piena piegāžu ilgtermiņa līgumiem gatavošanu. Kā stāsta šīs darba grupas dalībnieki, daudzi lauksaimnieku

pārstāvji šādus noteikumus uzskata par nevajadzīgiem un pārtrauca apmeklēt darba grupas sanāksmes. U. Krievārs uzsver – ilgtermiņa līgumi ir risinājums vien tad, ja tie ir noslēgti zemnieku interesēs. "Diemžēl līdz šim Baltijas valstīs ir bijusi arī negatīva pieredze, zemnieki nav saņēmuši norēķinus par piegādāto pienu. Tāpēc, kā jau minēju, ir būtiski, lai līgumslēdzējuse ir uzņēmums ar augstu reputāciju un finansiāli stabils," vēlreiz uzsver SIA "ZS Pilslejas" saimnieks.

Viņš precizē, ka Igaunijā, kur ilgtermiņa piena iepirkuma līgumu slēgšana notiek vairāk nekā desmit gadu, diemžēl bijuši atkārtoti gadījumi, ka piena pircējs lauž līgumu tad, kad tas kļūst tam neizdevīgs, bet ražotājam (kooperatīvam) nav alternatīvu, jo tirgus ir mazs un krīzes situācijā ir jālūdzas pircējs, kas tikko laužis līgumu, pieņemt pienu par jebkuru cenu. "Daļēji tas izskaidrojams ar ģeogrāfisko novietojumu – Krievijas, Baltkrievijas robežas slēgtas, otrā pusē jūra un Somija, kur patērētāji pieprasa somu zemnieku (tostarp "Valio" kooperatīva) pienu. Tādējādi vienīgais virziens pāri palikušajam pienam bija caur Latviju Polijas virzienā," skaidro U. Krievārs.

Savukārt J. Bērtulsons ZM darba grupas veikumu, gatavojot noteikumus par ilgtermiņa līgumiem, vērtē kā "bezzēdzīgi iztērētu ierēdņu laiku".

ZM pēc citu valstu pieredzes izpētes sagatavoja Ministru Kabineta noteikumu projektu "Prasības svaigpiena iepirkšanas līgumiem", un šāgada 21. jūnijā to vērtēja ar lauksaimnieku organizāciju pārstāvjiem, kas šo projektu noraidīja. Iemesli bija šādi: valsts nevar noteikt vai jebkādi citādi ietekmēt cenu – cena ir viens no elementiem, par kuru puses brīvi ved sarunas; nosacījumi par svaigpiena iepirkšanas līgumiem attiektos tikai uz svaigpiena pirmo pircēju, kas reģistrēts Latvijā.

Ja noteikumu projektu apstiprinātu, tad obligāts būtu nosacījums, ka pircējs un ražotājs par Latvijas teritorijā īstenotu svaigpiena piegādi slēdz rakstisku līgumu. Šāda līguma minimālais termiņš būtu seš mēneši.

30. jūnijā Lauksaimniecības konsultatīvās padomes sanāksmē puses vienojās, ka ZM sagatavo ieteikumus svaigpiena iepirkšanas līgumam un publicē tos ministrijas interneta vietnē, kā arī valsts līmenī jānosaka bāzes olbaltuma un tauku daudzums (sausnā korigētais svaigpiens), ko izmanto norēķinos par svaigpienu.